

Monopolloven i praksis.

Af HENNING KJØLBY*).

1. Siden monopolloven¹⁾ trådte i kraft den 1. juli 1955 har mange sager været til behandling, og det er muligt gennem den udviklede praksis i nogen måde at belyse indholdet af lovens nødvendigvis ofte summariske bestemmelser. Ved den følgende redegørelse for de synspunkter, der har været fremme i nogle efter forfatterens skøn væsentlige spørgsmål, må det haves i erindring, at monopoltilsynets praksis er kasuistisk præget, idet de forskelligartede og hyppigt komplicerede erhvervsforhold, der hører under loven, må bedømmes af myndighederne ud fra en samlet konkret vurdering af de enkelte konkurrencebegrænsninger. Først efterhånden fremkommer visse hovedsynspunkter, og praksis må derfor ses som det foreløbige resultat af en stadig fremadskridende udvikling.

Ud over de retningslinier, der fremkommer ved monopoltilsynets praksis, afhænger lovens betydning for udviklingen af konkurrenceforholdene også og ikke mindst af erhvervenes og deres organisationers indstilling over for spørgsmålet om begrænsning af konkurrencen²⁾.

2. Den erhvervspolitiske baggrund for de enkelte landes monopollovgivning varierer fra opfattelsen af, at staten bør overtage monopolerne, til ønsket om at skabe de bedst mulige forudsætninger for udvikling af

¹⁾ Lov nr. 102 af 31. marts 1955 om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger.

²⁾ I Sverige har erhvervslivets positive indstilling over for bestræbelserne for at hindre skadelige virkninger af konkurrencebegrænsninger haft væsentlig betydning for, at svensk monopollovgivning alene bygger på en undersøgelses- og forhandlingsprocedure uden adgang til tvangsmæssige indgreb. Bestræbelserne er fortsat efter lovens ikrafttræden gennem „Näringslivets konkurrensnämnd“, med repræsentanter fra hovedorganisationerne inden for industri, håndværk, engros- og detailhandel.

*) Cand. oecon., ekspeditionssekretær i Monopoltilsynet.

Monopolloven i praksis.

Af HENNING KJØLBY*).

1. Siden monopolloven¹⁾ trådte i kraft den 1. juli 1955 har mange sager været til behandling, og det er muligt gennem den udviklede praksis i nogen måde at belyse indholdet af lovens nødvendigvis ofte summariske bestemmelser. Ved den følgende redegørelse for de synspunkter, der har været fremme i nogle efter forfatterens skøn væsentlige spørgsmål, må det haves i erindring, at monopoltilsynets praksis er kasuistisk præget, idet de forskelligartede og hyppigt komplicerede erhvervsforhold, der hører under loven, må bedømmes af myndighederne ud fra en samlet konkret vurdering af de enkelte konkurrencebegrænsninger. Først efterhånden fremkommer visse hovedsynspunkter, og praksis må derfor ses som det foreløbige resultat af en stadig fremadskridende udvikling.

Ud over de retningslinier, der fremkommer ved monopoltilsynets praksis, afhænger lovens betydning for udviklingen af konkurrenceforholdene også og ikke mindst af erhvervenes og deres organisationers indstilling over for spørgsmålet om begrænsning af konkurrencen²⁾.

2. Den erhvervspolitiske baggrund for de enkelte landes monopollovgivning varierer fra opfattelsen af, at staten bør overtage monopolerne, til ønsket om at skabe de bedst mulige forudsætninger for udvikling af

¹⁾ Lov nr. 102 af 31. marts 1955 om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger.

²⁾ I Sverige har erhvervslivets positive indstilling over for bestræbelserne for at hindre skadelige virkninger af konkurrencebegrænsninger haft væsentlig betydning for, at svensk monopollovgivning alene bygger på en undersøgelses- og forhandlingsprocedure uden adgang til tvangsmæssige indgreb. Bestræbelserne er fortsat efter lovens ikrafttræden gennem „Näringslivets konkurrensnämnd“, med repræsentanter fra hovedorganisationerne inden for industri, håndværk, engros- og detailhandel.

*) Cand. oecon., ekspeditionssekretær i Monopoltilsynet.

den frie konkurrence. Som eksempel på blandede motiver kan nævnes den hollandske „Economic Competition Act“ fra 1956, hvorefter der er adgang til ikke blot at forhindre misbrug af karteller, men også til at pålægge en branches virksomheder pligt til deltagelse i konkurrenceregulerende aftaler. Den norske prislov fra 1953³⁾, der også omfatter monopoler og karteller, skal tjene som led i arbejdet for at fremme fuld beskæftigelse, udnytte produktionsmulighederne effektivt, modvirke afsætningskriser og fremme en rimelig fordeling af nationalindtægten. I USA bygger anti-trust lovgivningen på mistillid til „big business“ og tiltro til den fri konkurrences virkninger. En ligeledes liberal erhvervspolitisk indstilling i Danmark har ført til en monopollov, der ligesom den svenske, kun gælder for erhvervsområder, hvor konkurrencen er begrænset. Inden for dette område bygger den danske lov ikke som i USA på et forbudsprincip, men på et kontrolprincip, der har til forudsætning, at den afvigelse fra den frie konkurrence, som dominerende enkeltvirksomheder, karteller og finansielle sammenslutninger indebærer, kan have såvel gavnlige som skadelige virkninger⁴⁾.

3. Målsætningen bag den danske monopollov er behandlet af trustkommissionen⁵⁾, som først har nævnt ønsket om den størst mulige effektivitet i varernes fremstilling og distribution. Dette formål kan nås under effektiv konkurrence eller under monopoler, som arbejder effektivt og ikke misbruges. Effektivitetssynspunktet har bl. a. i praksis ført til ophævelse af karteller, og har ligeledes været af betydning for monopoltilsynets beslutning om i almindelighed at lægge de investeringsfremmende skattemæssige afskrivninger til grund ved prisafgørelser.

Kommissionen anbefalede, at der ved indbyrdes konflikt mellem målsætningerne, blev lagt vægt på, at varernes fremstilling og distribution skal foregå med størst mulig effektivitet, men lovens formulering i § 1 må forstås således, at de forskellige formål nævnes uden prioritet for noget enkelt⁶⁾.

Et andet formål med loven er, at der ikke ved udnyttelse af en monopolagtig stilling på markedet opnås urimelige fortjenester eller urime-

³⁾ Lov om kontroll og regulering av priser, utbytte og konkurransforhold af 26. juli 1953.

⁴⁾ Da en lignende sondring mellem gode og dårlige monopoler indeholdes i „rule of reason“, som ofte anvendes i anti-trust tager i USA, er den praktiske forskel mellem de to landes lovgivning ikke så stor som den principielle forskel antyder.

⁵⁾ Konkurrencebegrænsning og monopol, trustkommissionens betænkninger nr. 3, København 1953, kap. II.

⁶⁾ Steen Richter: Monopolloven med kommentarer, Kbhvn. 1955, side 13.

lige priser. Dette er i praksis tilstræbt ved at ændre eller ophæve pris-aftaler, eller ved direkte priskontrol.

Et tredje formål, som ligeledes er fremhævet af trustkommissionen, er ønsket om den størst mulige erhvervsfrihed, hvorved tænkes dels på den enkeltes faktiske adgang til etablering og dels på den enkelte virksomheds frihed til selv at afgøre sine priser og andre forretningsmæssige dispositioner. Heri ligger også, at svagt stillede virksomheder skal beskyttes mod magtudøvelse fra stærkere virksomheders side. Der er truffet en række afgørelser til belysning af denne side af målsætningen, jfr. nedenfor under pkt. 14 og 15.

I lovens formulering er dens formål gennem offentligt tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger at forhindre urimelige priser og forretningsbetingelser samt at sikre de bedst mulige vilkår for den frie erhvervsudøvelse (§ 1).

4. Det har været diskuteret om monopolloven udover det organiserede samarbejde i karteller og finansielle sammenslutninger også omfatter „neutraliseret konkurrence“, der opstår i tilknytning til erhvervslivets struktur, uden at der foreligger en organiseret begrænsning af konkurrencen. Eksempler herpå er stiltiende prisaftaler (oligopol) eller prisførerskab (delvis monopol). Endvidere hører herunder tilfælde, hvor konkurrenceregulerende aftaler er ophævet, uden at det har haft særlige virkninger på konkurrencen.

Dette problem, der er af væsentlig betydning for monopollovens virkninger på konkurrenceforholdene⁷⁾, har endnu ikke siges at være endelig afklaret gennem praksis. Ved leveringsnægtelsen over for telefonordreforretningen „Nemkøb“ var der ikke noget organiseret samarbejde mellem grossisterne om at nægte levering til Nemkøb, men der forelå en situation på leverandørmarkedet, som i sin virkning svarede til den, der ville foreligge, såfremt forretningen stod over for monopolistiske enkeltleverandører eller eksklusive leverandøraftaler, idet forretningen mødtes

7) Trustkommissionens formand, professor Winding Pedersen, har herom udtalt: „Hvis en monopollov ikke rummer nogen mulighed for indgreb over for neutraliseret konkurrence, må man være forberedt på, at nogle af de mest monopolprægede områder falder uden for loven – og desuden tilfælde, som i hvert fald har et lige så stærkt monopolpræg som det, der andetsteds skyldes aftaler o. lign. Endvidere vil mulighederne for at følge en rationel politik over for konkurrencebegrænsende aftaler på forskellig måde blive forringet. Under de angivne vilkår vil det offentliges regulering nemlig ikke kunne drives længere end til det punkt, hvor virksomhederne foretrækker at ophæve aftalerne og i stedet klare sig med forskellige former for neutraliseret konkurrence.“ Konkurrencebegrænsning og monopolkontrol, Nationaløkonomisk Tidsskrift 1953, side 302.

med en ensartet, negativ optræden fra leverandørernes side⁸). Monopoltilsynet greb ind over for denne tilstand, men da Nemkøb senere gennem finansiell forbindelse med en kolonialgrossist kunne skaffe sig leverancer, kom sagen ikke til afgørelse ved ankenævn eller domstole.

Et andet tilfælde, der belyser spørgsmålet om monopollovens anvendelse over for neutraliseret konkurrence, er Bolind sagen. De 5 danske radiatorfabrikker, som havde indgået en i 1955 ophævet eksklusivaftale, havde senere nægtet at levere radiatorer til Bolind. Monopoltilsynet fandt, at leveringsstandsningen faldt ind under loven, og monopol-ankenævnet tiltrådte, at det overensstemmende standpunkt fra de 5 fabrikker var en konkurrencebegrænsning, som omfattes af monopolloven⁹).

5. Monopollovens formål søges opnået dels ved at skabe offentlighed omkring monopoler og karteller, dels ved at bringe dem under offentlig kontrol.

Offentlighedsprincippet viser sig i, at konkurrencebegrænsninger, som har væsentlig betydning, skal registreres i et offentligt register. Endvidere offentliggøres afgørelser af almen interesse og foretagne undersøgelser løbende i „Meddelelser fra monopoltilsynet“, og en samlet redegørelse findes hvert år i monopoltilsynets årsberetning.

Bestemmelserne om anmeldelse og registrering går ud på, at aftaler og vedtagelser med væsentlig indflydelse på markedsforholdene skal anmeldes på parternes eget initiativ, medens enkeltvirksomheder og sammenslutninger samt disses bestemmelser først skal anmeldes efter påkrav fra tilsynet. Ikke-opfyldelse af anmeldelsespligten betyder, at aftaler og vedtagelser ikke har gyldighed og ikke kan gøre krav på beskyttelse ved domstolene.

Monopoltilsynets register indeholdt ultimo 1958 ca. 1.300 levende numre omfattende ca. 1.100 aftaler m. v. samt ca. 200 enkeltvirksomheder og disses bestemmelser inden for forskellige grene af dansk erhvervsliv.

Gennem kontrolprincippet søger loven at modvirke eventuelle skadelige virkninger af konkurrencebegrænsninger. Loven forbyder ikke skadelig konkurrencebegrænsning, men tilsynet skal efter foretagen undersøgelse skride ind i de tilfælde, hvor skadelig virkning er konstateret.

6. For en så betydningsfuld lov som monopolloven er det af særlig vigtighed for erhvervslivet, at afgørelser træffes på en så betryggen-

⁸) Se Meddelelser fra monopoltilsynet (i det følgende benævnt „Meddelelser“) 1956, nr. 2, side 14, jfr. samme 1956, nr. 4, side 37.

⁹) Se „Meddelelser“ 1957, nr. 4, side 50.

de måde som muligt. I denne henseende indeholder loven vidtgående garantier.

Administrationen varetages af monopoltilsynet, som består af et råd og et direktorat. Direktoratet forbereder sagerne og forelægger dem for rådet, som træffer afgørelserne. I rådet er erhvervslivets hovedorganisationer repræsenteret, idet dog et flertal af rådets medlemmer skal være uafhængige af erhvervsinteresser.

Monopoltilsynets afgørelser kan indankes for et uafhængigt monopolankenævn, hvis formand er højesteretsdommer. Som en yderligere garanti kan ankenævnets afgørelser inden 4 uger indbringes for landsretten af klageren eller af monopoltilsynet.

Bruttoprisforbudet.

7. På et enkelt område, bindende bruttopriser, brydes monopollovens kontrolprincip af en forbudsbestemmelse. Lignende regler er gennemført i andre lande som England, Frankrig, Irland, Norge, Sverige og Tyskland samt i USA og Canada¹⁰⁾.

Opfattelsen af, at bruttopriser i sig selv er skadelige, støtter sig på nogenlunde ensartede argumenter i de forskellige lande. Her i landet har trustkommissionen bl. a. fremhævet, at bruttoprissystemet må antages at medføre en række skadelige virkninger, idet et system af faste priser eller mindstepriser afskaffer priskonkurrencen i detailhandelen. Dette medfører, at forhandlerne i højere grad vil betjene sig af omkostningskrævende konkurrencemidler, som f. eks. øget reklame, flottere butiksudstyr, gratis udbringning o. lign., en udvikling som langt fra alle forbrugere vil være interesseret i. Hertil kommer, at leverandøren ud fra ønsket om at få sin vare frem i flest mulige forretninger tilskyndes til at give højere handlerrabat. Kommissionen har fremhævet, at bruttoprissystemet binder forretninger med lave omkostninger til at holde samme priser som branchens øvrige virksomheder, et forhold som er af særlig betydning, når nye forretningsformer som frivillige kæder, selvbetjeningsbutikker o. lign. er ved at udvikle sig¹¹⁾.

8. Efter lovens § 10 må bruttopriser ikke håndhæves, medmindre tilsynet har givet tilladelse hertil. Godkendelse kan kun ske, når vægtige grunde taler derfor. Ordet „håndhæves“ forstås således, at det omfatter alle tvangsmidler, hvorved priserne kan gøres bindende f. eks. leverings-

¹⁰⁾ Se nærmere herom i Søren Gammelgård: Resale Price Maintenance, EPA project nr. 238, Paris 1958, chapter II.

¹¹⁾ Anførte betænkning, side 75-81.

standsning og boykot. Bestemmelsen omfatter såvel kollektivt som individuelt fastsatte priser for efterfølgende omsætningsled. Forbudet sigter kun mod mindstepriser og -avancer, herunder faste priser og avancer, men ikke mod højstepriser og avancer¹²⁾.

9. Ved tilsynets behandling af de indkomne henvend 60 ansøgninger er der i hvert enkelt tilfælde anlagt en helhedsbedømmelse, og det er derfor ikke muligt ud fra de forholdsvise få dispensationer, der er givet, at drages sikre slutninger med hensyn til, hvilke forhold der skal foreligge, eller hvor stærk begrundelsen skal være, for at en ansøgning kan imødekommes.

Kulturelle hensyn har været fremdraget i forbindelse med de faste prisers betydning for bøger, musikaler, dag- og ugeblade samt tidsskrifter. Ved godkendelsen af faste priser for disse varer har tilsynet lagt vægt på, at en priskonkurrence formodes at kunne begrænse den service, handelen yder til fremme af den værdifulde, men vanskeligt sælgelige litteratur. Dagbladene har fremhævet, at det ikke bør overlades til avisernes distributionskanaler at kunne påvirke udbredelsen af politisk opinion.

Det var allerede forudsat af folketingets udvalg til behandling af lovforslaget¹³⁾, at faste priser kan være nødvendige i tilfælde, hvor hensynet til rationelle indkøb nødvendiggør, at varens distribution kan finde sted over hele året, selv om forbruget sker inden for en kort sæson. På denne baggrund, og da tillige købernes organisationer gik ind for en fortsat prisbinding, har tilsynet tiltrådt faste priser for kunstgødning. Forbruget af denne vare er stærkt sæsonpræget, medens produktionen og importen må foregå kontinuerligt året rundt, for at der kan præsteres de betydelige mængder, der er behov for. De bindende bruttopriser er af branchen indført for at sikre opretholdelsen af en prisskala, der gennem regelmæssige stigninger, efterhånden som brugssæsonen nærmer sig, gør forhandlerne og landmændene interesseret i at aftage kunstgødningen på det tidligst mulige tidspunkt forud for sæsonen, således at fabrikernes og importørernes oplagring formindskes.

Den særlige beskatningsform, der gælder for visse varegrupper, og som især er knyttet til detailprisen, har medført, at der kan håndhæves faste

¹²⁾ Rådet har fortolket bestemmelsen således, at alle mindste-bruttopriser omfattes af forbudet, uanset om varerne har så ringe omsætningsmæssig betydning, at de efter § 2 falder udenfor lovens område iøvrigt. (Monopoltilsynets årsberetning 1956, side 24).

¹³⁾ Folketingstidende 1954/55 B, sp. 228.

priser for tobaksvarer, visse mærker af vin og spiritus samt for parfumeri- og toiletartikler. Finansministeriet havde udtalt, at det for bandedolebeskattede varers vedkommende var nødvendigt og for de øvrige beskattede varers vedkommende særdeles ønskeligt, at der blev fastsat bindende bruttopriser.

Den omstændighed, at en forhøjelse af de bindende bruttopriser måtte antages at føre til en forhøjelse af forbrugerpriserne, har for bestemte mærker af gummifødtøj og cykelgummi været medbestemmende for meddelelse af dispensation, og de til nogle varegrupper knyttede eksportinteresser har motiveret dispensation for visse service- og kunstartikler af porcelæn og fajance.

10. Hensigten med bruttoprisforbudet, at fremme priskonkurrencen, har medført, at den enkelte forretning nu har mulighed for også for mærkevarer at beregne sig de priser, der er mest hensigtsmæssige under hensyntagen til forretningens beliggenhed, kundekreds, service og omkostninger m. v.

Fra nogle sider er udtalt frygt for, at friheden vil kunne misbruges ved, at kendte mærkevarer anvendes som lokkevarer. Under folketingsbehandlingen blev lokkevarer nævnt som eksempel på „vægtige grunde“, der kan føre til dispensation. Erfaringerne fra udlandet tyder imidlertid ikke på, at problemet har haft større praktisk betydning, og heller ikke her i landet har der foreligget tilfælde, hvor lokkevareargumentet har kunnet tillægges en sådan vægt, at det har ført til dispensation.

I forbindelse med spørgsmålet om lokkevarer skal nævnes de såkaldte „lokkevareklausuler“, som efter tilladelse fra monopoltilsynet giver leverandørerne af varer med vejledende udsalgspriser ret til at standse leverancerne over for købere, der sælger deres varer som lokkemad. I de få tilfælde, hvor virksomheder i henhold til en lokkevareklausul har anmodet om tilladelse til at standse leveringerne til bestemte detailhandlere, er sådan tilladelse ikke blevet givet. Eksempelvis er der for Nescafé anmodet om tilladelse til at standse leverancerne til 3 forretninger, som vel havde solgt under fabrikkens faktureringspris til detailhandlere, (hvorpå der ydes kvantumsrabat og bonus efter køkets størrelse), men som alle havde beregnet sig priser, der lå over deres faktiske indkøbspris. Da forbrugerpriserne for varen varierede betydeligt landet over og salg til lige så lave priser er forekommet i en del andre forretninger, kunne monopoltilsynet ikke give tilladelse til at standse leverancerne til de 3 forretninger¹⁴⁾.

¹⁴⁾ Se „Meddelelser“ 1959, nr. 4, side 63.

11. En belysning af bruttoprisforbudets virkninger på konkurrencen kan bl. a. ske ved undersøgelse af, i hvilken udstrækning de vejledende bruttopriser faktisk overholdes. En sådan undersøgelse af de vejledende priser inden for kolonialbranchen er sat i gang af monopoltilsynet.

I øvrigt har forbudet medført, at der til tilsynets register er anmeldt ophævelser af bindende bruttopriser i 21 tilfælde. For en række registernumre er der endvidere registreret tilføjelser om, at de pågældende aftaler m. v. om bindende bruttopriser ikke må håndhæves. Forbudet har derved fået betydning for i alt 180 registrerede aftaler, vedtagelser og bestemmelser, dækkende over en lang række varegrupper. Herudover har der utvivlsomt på mange forskellige vareområder været håndhævet bruttopriser, uden at dette har været anmeldt til registeret. Endelig har lovbestemmelsen antagelig i en hel del tilfælde stillet sig i vejen for indførelsen af bindende bruttopriser.

Monopolkontrollen.

12. For at kunne anvende kontrolprincippet efter monopolloven skal der foreligge en konkurrencebegrænsning, der har skadelig virkning. Virkningen er skadelig, når den medfører eller må antages at ville medføre urimelige priser, urimelige forretningsbetingelser, urimelig indskrænkning i den frie erhvervsudøvelse eller urimelig ulighed i vilkårene for erhvervsudøvelsen (§ 11). Med hensyn til vurderingen af, hvad der skal forstås ved „urimelig“ i denne forbindelse, gives der meget få retningslinier i loven og dens forarbejder. Bestemmelsens indhold må derfor udvikles efterhånden ved monopoltilsynets, ankenævnets og domstolens afgørelser.

Finder monopoltilsynet efter foretagens undersøgelse, at der foreligger skadelig virkning af en konkurrencebegrænsning, er fremgangsmåden den, at tilsynet først skal søge den skadelige virkning bragt til ophør ved forhandling (§ 11). Fører dette ikke til noget resultat, kan tilsynet udstede pålæg, der kan gå ud på ændring eller ophævelse af de pågældende konkurrencebegrænsninger, mærkning eller skiltning med pris m. v. samt ændringer i priser, avancer og forretningsbetingelser, herunder fastsættelse af priser og avancer, som ikke må overskrides. Tilsynet kan endvidere under særlige omstændigheder pålægge virksomheder at sælge til bestemte købere (§ 12).

13. Som et led i monopolkontrollen kan tilsynet offentliggøre undersøgelser af pris-, avance- og omsætningsforholdene i bestemte brancher.

Sådanne undersøgelser er offentliggjort for radiobranchen¹⁵⁾ og urbranchen¹⁶⁾.

Indgreb over for karteller og dominerende virksomheders bestemmelser.

14. Selv om karteller principielt er tilladt i Danmark, og monopolars konkurrencebegrænsende bestemmelser heller ikke generelt er forbudt, betragter man dog sådanne konkurrencebegrænsninger som en afvigelse fra det frikonkurrencsystem, der under normale forhold menes bedst at sikre rimelige priser¹⁷⁾ og den mest effektive produktion.

Da loven indirekte anerkender de erhvervsdrivendes ret til at indgå rimelige aftaler m. v., har monopoltilsynet ikke krævet *prisaftaler* ophævet, blot fordi de forhindrer priskonkurrence. Lovens formål at forhindre urimelige priser er i en del tilfælde søgt opnået ved at reducere priserne gennem priskontrol over for de i aftalen deltagende virksomheder. I andre tilfælde, hvor betydelige forskelle i effektivitet mellem aftaledeltagerne har gjort det sandsynligt, at en tilstand uden prisaftaler før eller senere ville resultere i en mere rationel fordeling af produktionen mellem deltagerne og dermed følgende lavere omkostninger og priser, har effektivitetssynspunktet, jfr. punkt 3 foran, ført til ændring eller ophævelse af aftaler. Inden for el-installatørfaget har det således vist sig, at de enkelte virksomheders omkostninger og fortjeneste varierede betydeligt med det resultat, at det bindende prissystem forhindrede den konkurrence, der ville have udviklet sig, hvis de mere effektive virksomheder kunne fastsætte deres priser på grundlag af deres egne omkostninger. Gennem forhandling blev det opnået, at de tidligere bindende priser for fremtiden alene skulle være vejledende¹⁸⁾.

Det af lovens formål, der er kommet stærkest frem ved behandlingen af eksklusivaftaler, betingelserne for optagelse i en sammenslutning, be-

¹⁵⁾ Se „Meddelelser“ 1956, nr. 3, side 25 ff.

¹⁶⁾ Se „Meddelelser“ 1957, nr. 2, side 17 ff.

¹⁷⁾ Jfr. afviklingskommissionens foreløbige betænkning angående prisloven, København 1949. Heri foreslås følgende bestemmelse:

„Ved afgørelsen af om en avance kan anses for urimelig, vil hensyn være at tage til, om konkurrencen inden for det pågældende område er tilstrækkelig virksom til at sikre fri prisdannelse“.

I bemærkningerne hertil anføres „at der under fri prisdannelse kun rent undtagelsesvis skulle være anledning til at skride ind over for de af de enkelte erhvervsdrivende beregnede avance“. (Betænkningen, side 25 og 26.

¹⁸⁾ Se „Meddelelser“ 1958, nr. 6, side 86.

tingelse for antagelse som forhandler eller ved aftaler om prisdifferentiering, har været ønsket om de bedst mulige vilkår for den frie erhvervsudøvelse.

Dette synspunkt, der i praksis ofte harmonerer med ønsket om at undgå urimelige priser og hensynet til effektiviteten, har ført til, at monopoltilsynet har ophævet en lang række *eksklusivaftaler*. Sådanne aftaler, som binder en gruppe leverandører til kun at sælge til en begrænset kreds af aftagere eller en række dominerende forhandlere til alene at købe hos visse leverandører, vil ofte betyde en væsentlig begrænsning af såvel leverandørernes som aftagernes handlefrihed. Virkningen heraf er blevet betragtet som særlig skadelig i det omfang den begrænser konkurrencen mellem leverandørerne eller mellem forhandlerne indbyrdes, og derved forringer disses mulighed for at betjene forbrugerne bedst muligt.

Som eksempel på ophævelsen af en eksklusivaftale skal nævnes aftalen mellem på den ene side fabrikanter og importører af landbrugsmaskiner og på den anden side maskinforhandlere og smede. Dansk Landbrugs Andels-Maskinindkøb havde klaget til monopoltilsynet over, at virksomheden som følge af eksklusivaftalen hverken kunne købe maskiner af dansk fabrikat eller sælge sin egen produktion til maskinforhandlerne. Monopoltilsynet ophævede den del af aftalen, der angik eksklusiv forretningsforbindelse og denne afgørelse blev stadfæstet af ankenævnet¹⁹⁾. Branchen fremsendte derefter udkast til ny overenskomst, hvis hovedformål skulle være „— at virke for, at afsætningen af landbrugsmaskiner og redskaber kan ske gennem en sagkyndig og kvalificeret forhandlerstand, der kan betjene køberne — på bedst mulig måde“. Tilsynet erklærede hertil, at man ikke inden for denne branche ville kunne tolerere en organiseret påvirkning af den enkelte virksomheds frihed til selv at vælge sine forretningsforbindelser²⁰⁾.

Betingelserne for *optagelse i en brancheforening eller i en aftale* har været til behandling i monopoltilsynet, når optagelsen har været af væsentlig interesse for den pågældendes erhvervsudøvelse på grund af ulemperne ved at stå uden for foreningen eller aftalen. Tilsynet har for at udelukke vilkårlig behandling lagt vægt på, at optagelsesbetingelserne skal være objektive og relevante.

Dette synspunkt har også været afgørende når det drejer sig om en

¹⁹⁾ „Meddelelser“ 1958, nr. 3, side 30 f.

²⁰⁾ „Meddelelser“ 1958, nr. 5, side 70. Maskinindkøbet synes dog stadig at have vanskelighed med at skaffe sig leverancer.

dominerende virksomheds eller en sammenslutnings *betingelser for antagelse af forhandlere*. Valget af nye forhandlere er et vigtigt led i virksomhedernes afsætningspolitik, og monopoltilsynet har i sådanne tilfælde afvejet forhandlernes interesse i at føre et repræsentativt vareudvalg mod leverandørernes interesse i det mest effektive distributionssystem

Af de vanskelige sager, der på dette område har været til behandling, skal nævnes, at en grossist, der leverede lægemidler til apoteker, klagede over, at han fra fabrikkerne ikke kunne få leveret visse medicinske mærkevarer. Den dominerende leverandør hævdede, at der fandtes et tilstrækkeligt antal engrosforhandlere af den pågældende vare, og at en udvidelse af antallet ville medføre højere distributionsomkostninger. På monopoltilsynets anmodning fastsatte fabrikken leveringsbetingelser, som byggede på objektive og relevante kriterier. Inden for disse kunne fabrikken selv varetage sine interesser i at undgå en omkostningsfordyrende spredning af salget²¹⁾.

I et andet tilfælde vedrørende antagelse af forhandlere for porcelænsvarer, hvor monopoltilsynet havde lagt lignende synspunkter til grund for sin afgørelse, fandt ankenævnet, at fabrikkens salgspolitik havde en rimelig og saglig forretningsmæssig begrundelse, samt at den klagende detailforretning ville være i stand til i betydelig omfang at tilfredsstille efterspørgslen efter porcelænsvarer uden at føre den pågældende fabriks varer. Ankenævnet fandt derfor ikke tilstrækkeligt grundlag for at ændre fabrikkens forretningsbetingelser²²⁾.

Aftaler eller bestemmelser om prisdifferentiering kan ved, at rabat- og bonusydelse forbeholdes bestemte aftagerkategorier, medføre diskrimination på lignende måde som eksklusivaftaler, antagelses- og optagelsesbestemmelser. Endvidere kan prisdifferentiering betyde, at priserne for små og store partier ikke gradueres i forhold til omkostningernes størrelse. Monopoltilsynet har lagt vægt på at skabe muligheder for en varierende prisberegning, således at der kan tilbydes lavere priser for store leverancer, og på at en eventuel forskelsbehandling udøves efter objektive kriterier, som er sagligt begrundede i forretningsmæssige overvejelser.

15. Som nævnt har hensynet til bl. a. erhvervsfriheden ført til ophævelse af karteller eller objektivering af forretningsbetingelser. Det lov-mæssige grundlag herfor er bestemmelserne i lovens § 12, stk. 2. Monopoltilsynet kan også efter § 12, stk. 3, påbyde en virksomhed at *sælge til*

²¹⁾ „Meddelelser“ 1957, nr. 9, side 153.

²²⁾ „Meddelelser“ 1957, nr. 9, side 148 ff.

bestemte købere på virksomhedens sædvanligt gældende vilkår for tilsvarende salg. Betingelsen herfor er, at en konkurrencebegrænsning medfører en urimelig indskrænkning i den frie erhvervsudøvelse, som ikke kan imødegås efter lovens øvrige bestemmelser. Yderligere har folketingsudvalget udtalt, at beføjelsen må udøves med stor varsomhed, og kun når tungtvejende grunde taler derfor²³).

Ved behandlingen af sager om leveringsnægtelse er det afgørende, om den der nægter levering har en monopolagtig stilling på markedet, og om det er af væsentlig interesse for klagerens forretning at føre den pågældende vare. Betragtninger af denne art har medført afvisning af en række leveringsnægtelsessager.

Når betingelserne har været opfyldt, har tilsynet i adskillige tilfælde løst leveringsspørgsmålet gennem forhandling, og i andre tilfælde er forretningsbetingelser blevet ændret og objektiviseret efter § 12, stk. 2. Hvis levering stadig nægtes, kan der blive spørgsmål om at påbyde levering til bestemte købere efter § 12, stk. 3. Denne beføjelse er hidtil kun anvendt i det følgende tilfælde:

A/S Bolind, der driver engroshandel med bygningsartikler kunne ikke opnå levering fra de 5 danske radiatorfabrikker. En tidligere bestående eksklusivaftale mellem radiatorfabrikkerne og engroshandelens organisation, Rørforeningen, var blevet ophævet af monopoltilsynet, således at den ikke kunne være til hinder for levering. Monopoltilsynet, som fandt, at der forelå en faktisk eksklusivtilstand, der betød en urimelig hindring for Bolinds erhvervsudøvelse, påbød fabrikkerne at levere, og denne afgørelse blev stadfæstet af ankenævnet²⁴).

Indgreb over for urimelige priser.

16. Det af lovens formål, som går ud på at forhindre urimelige priser, har i praksis dels ført til direkte prisregulering og dels til ophævelse af priskarteller, når det har været sandsynligt, at ophævelsen ville give sig udslag i en mere rationel produktion og lavere omkostninger.

Efter loven skal der ved bedømmelsen af om priser er urimelige tages udgangspunkt i virksomheder „der efter de foreliggende forhold drives på en teknisk og kommercielt hensigtsmæssig måde“ (§ 11, stk. 2). Ved behandlingen af kalkulationer lægger monopoltilsynet således mere vægt

²³) Se Folketingstidende 1054/55 B, sp. 228–229, samt bemærkningerne til lovforslaget, Folketingstidende 1953/54 A, sp. 1242.

²⁴) „Meddelelser“ 1957, nr. 4, side 45 ff.

på at få en kalkulation frem, der repræsenterer den typiske virksomhed i branchen end på udregningen af gennemsnit.

I de særlige tilfælde, hvor monopoltilsynet kan fastsætte højeste priser eller -avancer, fastlægger loven undergrænsen for indregningen af omkostninger og avance (§ 12, stk. 4). Højestepriser er kun fastsat for rugbrød, idet denne vare omfattes af bagermesterforeningers aftale om minimumspriser.

Afgørende for prisreguleringens omfang er en ændring af 1957 til monopolloven²⁵), som går ud på, at prisforhøjelser for alle varer og ydelser, der omfattes af konkurrencebegrænsninger og derfor skal anmeldes til monopoltilsynets register, ikke må sættes i kraft uden tilsynets godkendelse.

Ved prisreguleringen sker bedømmelsen af priserne på grundlag af en række faktorer, som kan være vanskelige at vurdere. Der findes således ikke nogen almindelig norm for, hvad der skal forstås ved en rimelig nettoavance, men monopoltilsynet har i praksis ved nettoavance normalt forstået det beløb, der bliver tilbage til forrentning af den samlede kapital, når alle omkostninger, herunder driftslederløn, men ikke indkomstskat og forrentning af lån, er afholdt. Denne definition er klar i princippet, men i praksis foreligger der betydelige problemer, når grænsen mellem omkostninger og nettofortjeneste skal drages. Ved vurderingen heraf tages hensyn til de vilkår, virksomhederne arbejder under og den risiko, der er forbundet med virksomhedernes drift; de eksisterende markedsforhold indgår således i bedømmelsen af, om priser er urimelige.

Formålet at forhindre urimelige priser, kan i givet fald komme i konflikt med ønsket om den størst mulige effektivitet. I bemærkningerne til lovforslaget er anført, at „reguleringen af priser bør i videst muligt omfang foretages på en sådan måde, at erhvervslivets rationaliseringsbe-
stræbelser understøttes, og at initiativ og foretagsomhed ikke hæm-
mes“²⁶).

I praksis har monopoltilsynet i vidt omfang foretaget prisreguleringen gennem prisordninger for længere perioder end et år. I almindelighed bliver den fortjeneste, virksomhederne opnår ud over den ved godkendelsen fastsatte, ikke modregnet ved forhandling om fremtidige priser. Hensigten hermed ligesom med ordninger, hvor det har været muligt at lade priserne bevæge sig efter den almindelige udvikling i materialeom-

²⁵) Lov nr. 188 af 6. juli 1957 om ændring i lov om tilsyn med monopoler og konkurrencebegrænsninger.

²⁶) Folketingstidende 1953/54 A, sp. 1242.

kostninger og visse lønsatser, er at virksomhederne bevarer en økonomisk interesse i at effektivisere driften.

Hensynet til effektiviteten har endvidere været afgørende for monopohtilsynets beslutning om i almindelighed at tillade de nye skattemæssige afskrivninger og som regel også henlæggelser indregnet i priserne²⁷⁾. De skattemæssige afskrivningsregler tillader en vis konsolidering af virksomhederne for at stimulere investeringerne, og dette skulle i det lange løb betyde større produktivitet og lavere priser.

²⁷⁾ „Meddelelser“ 1958, nr. 4, side 57 ff.

En invitation udbedes

Hvis De tænker på oliefyring, er det først og fremmest en neutral rådgiver, De har brug for. Hver fyringsmetode har sine fordele, og hvad der er bedst, kan i virkeligheden kun afgøres ved at undersøge Deres anlæg og forholdene på stedet. Vore medarbejdere vil være glade for en invitation, og De vil vederlagsfrit få en helt neutral vejledning.

DET DANSKE KULKOMPAGNI handler både med fast og flydende brændsel – og skal De købe brændsel eller oliefyringsanlæg, så lad os drøfte betalingspørgsmålet og finde frem til en passende kontoform.

Ring blot til vor ekspedition

Central 9214

DET DANSKE KULKOMPAGNI

Holmens Kanal 42

MASKINER

TIL ENTREPRENØRER
BYGGEINDUSTRI OG
BETONVAREFABRIKKER

– kendt overalt som effektive,
robuste og økonomiske i drift.

PEDERSHAAB
MASKINFABRIK A/S
BRØNDERSLEV

AALBORG • AARHUS • KØBENHAVN

